

PAKOLAISAVUN PPT, TAUSTAPAPERI¹

Dia 1 (otsikkodia)

ILMASTONMUUTOS JA PAKOLAISUUS: IHMISKUNTAA RAVISTELEVAT GLOBAALIT ILMIÖT

Ilmastonmuutos on monella tapaa aikamme suurin ilmiö. Ilmastonmuutos vaikuttaa jo nyt yhteiskuntiin, yhteisöihin ja yksittäisten ihmisten elämään monella tavalla, eikä kehitys ainakaan lähitulevaisuudessa tule hidastumaan. Ilmastonmuutos vaikuttaa jo nyt muuttoliikkeisiin sekä jo pakolaisiksi joutuneiden elämiin. Suomen Pakolaisapu tekee työtä sen eteen, että ilmastonmuutoksen vaikutukset pakolaisten elämiin saataisiin minimoitua ja pakolaisten selviytymiskykyä vahvistettua.

Dia 2

Suomen Pakolaisapu ry on Suomen suurin pakolais- ja siirtolaiskysymyksiin erikoistunut asiantuntijajärjestö. Autamme vuosittain tuhansia ihmisiä toipumaan konflikteista ja kotoutumaan uusiin yhteiskuntiin. Yli 50 vuoden aikana työmme on näkynyt Suomen lisäksi Afrikassa, Lähi-idässä, Aasiassa ja Euroopassa.

Tällä hetkellä tuemme pakolaisia ja siirtolaisia Suomessa, Ugandassa, Myanmarissa ja Etiopiassa.

Dia 3

Missio

Tuemme pakolaisten ja siirtolaisten oikeuksien toteutumista ja yhdenvertaista osallisuutta yhteiskunnissa ja yhteiskuntien jäsenenä ja rakentajina.

Visio

Pakolaiset ja siirtolaiset ovat yhdenvertaisia, osallistuvia yhteiskuntiansa jäseniä, ja heidän perusoikeutensa toteutuvat myönteisessä asenneilmapiirissä.

Arvot

Oikeudenmukaisuus

Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Läpinäkyvyys ja vastuullisuus

¹ Tämän taustapaperin ja siihen liittyvän powerpoint-esityksen data perustuu pääosin Suomen Pakolaisavun keräämään tietoon, YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n dataan sekä Ulkopoliittisen instituutin vanhemman tutkijan, Emma Hakalan, Suomen Pakolaisavulle tekemään ilmastonmuutosselvitykseen.

Dia 4

OTSIKKODIA: Ilmastonmuutos muuttaa elinolosuhteita radikaalisti

Dia 5

MISTÄ ILMASTONMUUTOS JOHTUU?

- Ilmasto muuttuu kaikkialla maailmassa ennennäkemätöntä vauhtia, ja pääosin syynä on kasvihuonekaasujen määrän kasvu ilmakehässä ihmisen toiminnan seurauksena.
- Maapallon keskilämpötila on noussut esiteolliseen aikaan verrattuna jo noin celsius-asteen.
 - ilman merkittäviä päästövähennystoimia saatetaan päätyä yli kolmen asteen lämpenemiseen vuoteen 2100 mennessä.
- Kasvihuonekaasuista merkittävin on hiilidioksidi, jota maailman kasvihuonepäästöistä on noin 81 %.
 - Loppuosa koostuu metaanista, dityppioksidista ja fluorihilivedyistä.
- Kasvihuonekaasut estävät auringon säteilystä syntynyttä lämpöä karkaamasta takaisin avaruuteen ja siten pitävät planeetan elinkelpoisena.
 - Kuitenkin, päästöjen määrän kasvaessa myös lämpötila kasvaa, ja maapallon ilmasto muuttuu epäsuotuisaan suuntaan.

Dia 6

KASVIHUONEPÄÄSTÖJEN MÄÄRÄ ON HUOMATTAVA

- Mikäli maapallon keskilämpötilan nousua halutaan hillitä, tulisi kasvihuonekaasupäästöt saada merkittävään laskuun ja nollassa jo vuosisadan puolivälissä.
- Kasvihuonekaasuja syntyy paljon ihmisen toiminnan seurauksena.
- Kasvihuonekaasujen päästölähteistä ehdottomasti suurin on energiasektori, joka aiheuttaa globaalisti noin 72 % päästöistä. Lisäksi päästöjä syntyy muun muassa maataloudesta, teollisuuden prosesseista sekä jätteenkäsittelystä.
 - Tässä vaiheessa voitte pohtia opiskelijoiden kanssa, että mitä kaikkea kuuluu energiasektoriin (esim. sähkö, kaukolämpö, bensiini). Voitte myös keskustella siitä, mihin energiaa käytetään ja mihin kaikkeen sitä tarvitaan. Suomessa energiasta suurin osa käytetään sähkön tuottamiseen. Energian lopputuotteista eniten, n. puolet, käytetään teollisuuteen. Toiseksi eniten energiaa käytetään rakennusten lämmittämiseen ja kolmanneksi eniten liikenteeseen. Yleisin lämmitysmuoto Suomessa on kaukolämpö.²
- Valtiotasolla suurimmat hiilidioksidipäästöt ovat Kiinalla, jonka jälkeen seuraavat Yhdysvallat, Intia, Venäjä ja Japani. Jos Euroopan unionin (EU) päästöt lasketaan kokonaisuutena, ne ovat globaalisti kolmanneksi suurimmat.
 - Esimerkiksi Afrikka tuottaa vain 4 % maailman kasvihuonepäästöistä³, mutta ilmastonmuutoksen vaikutukset näkyvät siellä äärimmäisen voimakkaina.
- Vuonna 2015 solmitussa Parisin sopimuksessa maailman valtiot sitoutuivat tavoitteeseen, jossa pyritään rajoittamaan maapallon keskilämpötilan nousu 1,5 asteeseen ja pitämään se alle kahdessa asteessa.

² OPH, <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/luovasti-luonnonvaroista/luonnonvarojen-kayttajia/energiantuotanto> (viitattu 27.2.2020).

³ Our world in data, <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions#global-inequalities-in-co2-emissions> (viitattu 27.2.2020).

- Jotta tavoite olisi mahdollista saavuttaa, globaalien KHK-päästöjen olisi käännyttävä laskuun vuonna 2020 ja sen jälkeen puolittettava joka vuosikymmenen aikana.
- Tämän hiililaiksi kutsutun periaatteen toteutuminen tarkoittaa globaalitasolla massiivisia rakenteellisia toimia kaikilla yhteiskunnan sektoreilla.
- Marraskuussa 2019 Yhdysvallat ilmoitti irrottautuvansa Pariisin sopimuksesta, ja ero tulee voimaan aikaisintaan marraskuussa 2020.
- Ilmastonmuutoksen hillintä edellyttää muidenkin tutkimusten perusteella paitsi teknologista kehitystä, myös yhteiskuntarakenteiden muutosta ja monista vanhoista järjestelmistä luopumista.
- Yksittäiset epäonnistumiset tai viivästymiset ilmastonmuutoksen hillitsemisessä eivät automaattisesti tarkoita ilmastonmuutoksen riistäytymistä käsistä. Ne kuitenkin nostavat todennäköisyyttä, että alle kahden asteen tavoitteessa ei tulla pysymään. Paras ja tehokkain keino vähentää kaikkia ilmastonmuutoksen vaikutuksia onkin siksi edelleen muutoksen itsensä hillitseminen.

Dia 7

ILMASTONMUUTOS VAIKUTTAA YHTEISKUNTIIN

- Ilmastonmuutoksen vaikutukset riippuvat olennaisesti juuri siitä, miten korkeisiin keskilämpötiloihin päädytään. Mitä alemmalla tasolla onnistutaan pysymään, sitä paremmin myös seurauksia saadaan hillittyä. Hallitustenvälisen ilmastopaneelin (IPCC) vuonna 2018 ilmestyneen raportin mukaan jo 1,5 asteen lämpenemisellä on olennaisia vaikutuksia, mutta niissä on vielä suuri ero kahden asteen kohdalla tapahtuviin merkittäviin muutoksiin.
- Esimerkiksi ennusteet merenpinnan noususta ja meren happamoitumisesta sekä helleaaltojen ja rankkasateiden kaltaisten äärisäätöjen esiintymisestä näyttävät huomattavasti pahemmilta kahden asteen skenaariossa. Samalla syvenevät myös yhteiskunnalliset seuraukset muun muassa terveyden, elinkeinojen, veden saatavuuden, talouskasvun ja kaiken muun inhimillisen turvallisuuden osalta.
 - Tässä voitte keskustella esimerkiksi ryhmissä, millaisia käytännön vaikutuksia ilmastonmuutoksella näihin on.
- Pahimmillaan paikalliset ilmasto-olosuhteet voivat muuttaa alueita jopa elinkelvottomiksi.

Dia 8

OTSIKKODIA: Miksi ihmiset pakenevat?

Dia 9

TEHTÄVÄDIA: Miksi-miksi-miksi

Tehtävän ohjeet löytyvät opetusmateriaalin harjoitukset -dokumentista.

Dia 10

- Pyydä opiskelijoita arvioimaan, kuinka paljon maailmassa oli kodistaan pakenemaan joutuneita vuonna 2021. Oikea vastaus on a) 82,4 miljoonaa.

Dia 11

MAAILMAN KODEISTAAN PAENNEET

- YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n Global Trends 2020 -raportin mukaan kotinsa jättäneiden määrä nousi vuonna 2020 korkeammaksi kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeen. Luku on yli kaksinkertainen kymmenen vuoden takaiseen verrattuna (41 milj. paennutta vuonna 2010). Vuoden 2021 lukuja ei ole vielä julkaistu, vaan ne julkaistaan maailman pakolaispäivän yhteydessä.
 - UNHCR:n raportin mukaan:
 - Vuoden 2020 loppuun mennessä 82,4 miljoonaa ihmistä oli joutunut jättämään kotinsa. Heistä:
 - 26,4 miljoonaa oli pakolaisia
 - 48 miljoonaa oli kotimaansa sisällä paenneita
 - 4,1 miljoonaa oli turvapaikanhakijoita.
 - Huomioithan, että pakolainen ei ole sama asia kuin paennut. Pakolainen on henkilö, joka on saanut kansainvälisen suojeluaseman. Tutustu tarkemmin sanastoon Pakolaisavun [verkkosivuilla](#).
 - Yli prosentti eli yksi 95:stä ihmisestä maailmassa on paennut
 - 86 % maailman pakolaisista asuu kehittyvissä maissa.

Dia 12

- Suurimpia pakolaistenlähtömaita ovat Syyria, Venezuela, Afganistan, Etelä-Sudan ja Myanmar.
 - 68 % maailman pakolaisista lähtee näistä viidestä maasta.
- Suurimpia vastaanottajamaita puolestaan ovat Turkki, Kolumbia, Pakistan, Uganda ja Saksa.
- Monet siis pakenevat naapurimaahansa, eivät Eurooppaan.
- On hyvä muistaa, että nämä luvut ovat vuodelta 2020, joten esimerkiksi Afganistanin tilanne ei näy niissä vielä.
- 73 % pakolaisista jää naapurimaahansa.

Dia 13

ILMASTONMUUTOS VAIKUTTAA LÄHTÖSYIHIN MONIN TAVOIN

- Eri puolilla maailmaa tapahtuvat muutokset ovat erilaisia.
- Kaikkialla kuitenkin ilmastoon liittyvä epävarmuus ja vaihtelu lisääntyy, ja erilaiset ääri-ilmiöt yleistyvät.
- Globaalisti yksi merkittävimpiä ilmastonmuutoksen seurauksia on **merenpinnan nousu**, joka uhkaa etenkin pienten saarivaltioiden ja alavien rannikkoseutujen asukkaita. Nousu myös jatkuu vielä vuosikymmeniä tai jopa -satoja, vaikka lämpötilan nousu lakkaisi.
 - Mikäli ilmastomme lämpenee kaksi astetta, vaikuttaa merenpinnan nousu arviolta 140–170 miljoonan elämään vuoteen 2050 mennessä ja 260–360 miljoonan ihmisen elämään vuonna 2100 mennessä.
 - Mikäli päästöjä ei saada hallintaan ja lämpötila nousee yli kolmella asteella, uhkaa merenpinnan nousu yli 430 miljoonaa ihmistä vuoteen 2100 mennessä.
 - Kaikkein altteinta seutua merenpinnan nousulle ovat Aasian rannikkoalueet, joille kohdistuu noin 70 % koko globaalista vaikutuksesta.
- Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin, IPCC:n, arvion mukaan kahden asteen lämpeneminen merkitsisi keskimäärin 10cm suurempaa merenpinnan nousua kuin puolentoista asteen lämpeneminen, mikä puolestaan lisäisi vaikutuksille altistuvien ihmisten määrää noin 10 miljoonalla.

- Samaan aikaan hirmumyrskyjen ja kuivuuksien kaltaiset **sään ääri-ilmiöt** lisääntyvät ja voimistuvat, mikä tarkoittaa paitsi välitöntä uhkaa ihmishengille, myös yhteiskuntarakenteeseen kohdistuvia tuhoja, joiden korjaaminen saattaa kestää vuosikausia. Lisäksi rankkasateiden ja trooppisten myrskyjen määrä ja voimakkuus lisääntyvät. Toisaalta myös kuivuudet ja ääriämpötilat yleistyvät. Lisäksi muuttuvat ilmasto-olosuhteet uhkaavat **ruokaturvaa** maailmanlaajuisesti.
- Afrikassa ilmastomuutoksen kokonaisvaltaiset vaikutukset ja toisaalta niihin liittyvät yhteiskunnalliset ja rakenteelliset tekijät näkyvät erityisen hyvin. Lähes koko maanosan alueella koetaan merkittäviä muutoksia. Esimerkiksi sademäärät tulevat vähenemään pohjoisessa ja eteläisessä Afrikassa, mikä tulee vaikuttamaan viljelymahdollisuuksiin ja ruoantuotantoon.
- Toisaalta myös alueilla, joilla sademäärät kasvavat, kuten itäisen Afrikan ylängöillä, seurauksena voi olla kiihtyvä eroosio, joka myös heikentää maaperän tuottavuutta. Lämpeneminen saattaa lisäksi tuoda uusia tuholaiseliölajeja tai kasvitauteja uusille alueille.
- Saharan eteläpuolisessa Afrikassa merkittävimpien maatalouskasvien, kuten hirssin, maissin, vehnän, kassavan, useiden papujen, sokerijuurikkaan, riisin, maapähkinän, auringonkukan ja rypsin, satomäärien arvellaan vähenevän noin 15–22 % vuoteen 2050 mennessä. Puolentoista asteen lämpenemisessä pysyminen rajoittaisi näitä riskejä. Mikäli taas pahimmat ennusteet neljän asteen lämpenemisestä toteutuvat, on lähes kaikkien perusruoaviljojen eli maissin, hirssin ja durran tuotanto Afrikassa uhattuna. Tämä heikentäisi olennaisesti maanosan ruokaturvaa.
- Karjatalous kärsii nousevasta lämpötilasta ja sademäärien muutoksista, sillä karjaeläinten veden ja ravinnon saanti vaikeutuu. Tämä saattaa joillain alueilla pakottaa ihmisiä turvautumaan kalastuselinkeinoon, jolle kuitenkin myös koituu haittaa ilmastomuutoksesta.
- **Meriveden happamoituminen** ja lämpötilan nousu sekä koralliriuttojen tuhoutuminen heikentävät merten monimuotoisuutta ja pienentävät siten kalasaaliita.
- Muutos näkyy myös **sisävesissä**. Esimerkiksi Victoria- ja Tsad-järvi ovat molemmat kutistuneet merkittävästi viime vuosikymmenien aikana, Tsad alle neljännekseen entisestä koostaan.
- Kahden asteen lämpeneminen lisäisi IPCC:n mukaan ruoantuotannon riskejä erityisesti Sahelin alueella, eteläisessä Afrikassa, Välimerellä, Keski-Euroopassa ja Amazonilla.
- Erityisesti pohjoisessa Afrikassa ja Lähi-Idässä puolestaan ongelmana on **lämpötilan nousu**, joka saattaa pahimmillaan tehdä joistakin alueista asuinkelvottomia. Kuumuus tekee viljelystä mahdotonta, mutta saattaa myös muuttaa olosuhteet sietämättömiksi ihmisille.
- Muuttuva ilmasto lisää **terveysriskejä** ja heikentää inhimillistä kehitystä ja turvallisuutta. Sääolosuhteet saattavat mahdollistaa **sairauksia**, kuten malariaa, denguetta, rift valley-kuumetta, lavantautia tai bilhartsiaa, kantavien eliöidenhyönteisten leviämisen uusille alueille. Yhdessä ruokaturvan heikkenemisen kanssa tämä lisää aliravitsemuksen riskiä. Terveys- ja hyvinvointiriskejä lisäävät muun muassa puhtaan veden, saniteettijärjestelmien ja toimivan terveydenhuollon puute.
- Kaikkia ilmastomuutoksen vaikutuksia pahentaa esimerkiksi alhaisesta talouskasvusta ja kehitysasteesta, väestönkasvusta ja heikosta hallinnosta johtuva Afrikan maiden verrattain heikko sopeutumis- ja varautumiskyky, jonka vuoksi seuraukset yhteiskunnille ovat usein voimakkaampia ja pitkäaikaisempia kuin esimerkiksi teollistuneissa maissa.
- Afrikan lisäksi toinen ilmastomuutoksen vaikutuksille herkkä alue on eteläinen Aasia. Siellä haavoittuvuutta lisää alavilla rannikkoalueilla asuvan sekä ilmasto-olosuhteille alttiista elinkeinoista riippuvaisen väestön suuri määrä. Etelä-Aasiassa suurimpien ilmastoriskien joukkoon kuuluvat merenpinnan nousu sekä yleistyvät tulvat.

Dia 14

TEHTÄVÄDIA: Ilmastokuvat

Tehtävän ohjeet löytyvät opetusmateriaalin harjoitukset -dokumentista.

Dia 15

ILMASTONMUUTOS NÄKYVÄ VOIMAKKAIMMIN HAURAIMMISSA VALTIOISSA

- Ilmastonmuutoksen vaikutusten yksityiskohtaisempi hahmottaminen edellyttää alueellista tai jopa paikallista tarkastelua. Vaikka lämpeneminen on nopeampaa arktisilla alueilla, tuntuvat monet seurauksista voimakkaimmin päiväntasaajan tuntumassa.
- Useiden tutkimusten mukaan ilmastonmuutokselle altteimpia alueita on etenkin Afrikassa, Lähi-Idässä sekä eteläisessä Aasiassa.
- Ilmatoriskeille haavoittuvimmat maat ovat usein myös köyhimpien ja hauraimpien joukossa, joten niiden on varautumis- ja sopeutumiskyky rajallinen.
- Ilmastonmuutos saattaa siten entisestään kasvattaa eriarvoisuutta kehittyneiden ja kehittyvien maiden välillä. Lisäksi monilla haavoittuvista maista sekä historialliset että nykyhetken kasvihuonepäästöt ovat hyvin alhaiset. Toisin sanoen ne ovat ilmastonmuutoksesta vähiten vastuussa, mutta kärsivät siitä eniten.

Dia 16

ILMASTONMUUTOS MUUTTOLIIKKEEN AIHEUTTAJANA

- Muuttuvat ilmasto-olosuhteet tuhoavat asumisympäristöjä ja elinkeinoja ja pahimmillaan pakottavat ihmiset muuttamaan pois kotiseudultaan.
- Tarkempiin muuttoliikettä määrittäviin syy-seuraussuhteisiin liittyy kuitenkin vielä paljon epävarmuuksia. Usein ihmiset pakenevat myös muita asioita kuin ilmastoa, kuten konflikteja.

Dia 17

ILMASTONMUUTOS MUUTTOLIIKKEEN AIHEUTTAJANA

- Ilmastonmuutoksen voi nähdä vaikuttavan muuttoliikkeisiin kahdella tavalla. Ensisijaisesti se muuttaa elinolosuhteita joko väliaikaisesti tai pysyvästi tavalla, joka pakottaa ihmiset pois kotiseudultaan. Lisäksi sen seuraukset saattavat kiristää tilannetta jo ennestään konfliktierkeillä alueilla ja siten lisätä konflikteista johtuvaa pakolaisuutta. Kummassakin tilanteessa ilmastonmuutoksen vaikutukset kuitenkin lähes aina yhdistyvät muihin yhteiskunnallista epävakautta tai haavoittuvuutta lisääviin tekijöihin.
- Ilmastonmuutokseen suoraan liittyvän muuttoliikkeen voikin jaotella kahteen kategoriaan: hitaasti aiheutuvaan (slow onset) ja äkilliseen (sudden onset). Edelliseen kuuluvat vähittäiset elinolosuhteiden muutokset, jotka usein myös jäävät pysyviksi. Jälkimmäinen taas kuvaa pikemmin luonnonkatastrofien aiheuttavaa yhtäkkiä tapahtuvaa muutosta, jonka jäljiltä voi olla myös mahdollista palata kotiseudulle esimerkiksi jälleenrakennuksen jälkeen.
- Esimerkiksi Bangladeshissa trooppiset myrskyt ovat historiallisesti pakottaneet satoja tuhansia ihmisiä pakenemaan turvallisemmille alueille (IOM 2014a). Ilmastonmuutos kuitenkin suurella todennäköisyydellä lisää ja voimistaa äkilliseen muuttoliikkeeseen johtavia luonnonilmiöitä.
- Erityisesti ilmastonmuutoksesta johtuva muuttoliike on kuitenkin olennaisesti erilaista sikäli, että siitä osa jää todennäköisesti pysyväksi. Ehkä selvin esimerkki hitaasti aiheutuvasta ja pysyvästä ilmastomuuttoliikkeestä koskee Tyynenmeren saaria, jotka merenpinnan nousun myötä ovat jäämässä veden alle. Tällöin maastamuutto on käytännössä ainoa vaihtoehto. Ainakin Kiribati, Salomonsaaret sekä São Tomé ja Príncipe ovat jo selvittäneet mahdollisuuksia kansalaisten muuttamiseksi esimerkiksi Australiaan ja Uuteen-Seelantiin.

- Pysyvät muutokset vaikuttavat kuitenkin myös hienovaraisemmin. Esimerkiksi Etiopiassa ja Ugandassa aavikoituminen on tuhonnut laidunmaita ja pakottanut paimentolaisia muuttamaan kaupunkeihin.
- Toistaiseksi hitaasti aiheutuvaa ja pysyvää muuttoliikettä on pyritty torjumaan ja hallinnoimaan erilaisin sopeutumiskeinoin. Esimerkiksi Beninissä ja Ruandassa muuttoliikkeitä on onnistuttu hillitsemään hankkeilla, joilla on kehitetty maanviljelykäytäntöjä ja pyritty parantamaan maaperän tilaa sekä estämään eroosiota.

Dia 18

ILMASTONMUUTOS RISKIKERTOIMENA

- Suorien ekologisten vaikutusten lisäksi ilmastonmuutos vaikuttaa muuttoliikkeeseen myös konfliktien kautta. Ilmasto-olosuhteiden ei kuitenkaan ainakaan tämänhetkisen, suhteellisen kattavan tutkimustiedon perusteella ole todettu yksinään aiheuttavan aseellisia konflikteja. Sen sijaan tilanteen kärjistymiseen vaikuttaa olennaisesti esimerkiksi huono hallinto, väestönkasvu tai vallitseva yhteiskunnallinen tyytymättömyys.
- Muuttuva ilmasto vaikuttaa konfliktiherkillä alueilla yhdessä muiden tekijöiden kanssa. Esimerkiksi Sahelin alueella historiallisesti havaitut sademäärien vaihtelut, kuivuudet ja tulvat ovat vaikuttaneet elinkeinoin ja lisänneet muuttoliikettä kaupunkeihin ja rannikoille. Jo ennestään konfliktiherkällä alueella ilmastovaihtelut ja muuttoliike saattavat lisätä alttiutta kiistoille luonnonvaroista. Ilmastonmuutoksen myötä taas luonnonilmiöt tulevat suurella todennäköisyydellä yleistymään ja voimistumaan. Tästä seuraa helposti huono kierre, jossa konflikti-, muuttoliike- ja ilmastotekijät voimistavat toinen toistaan.
- ilmastotekijöillä ei yksin voi selittää konfliktien syttymistä, mutta niitä ei myöskään voi nähdä konflikteista irrallaan.
- Sekä konflikteihin liittyvän että muunlaisen ilmastomuuttoliikkeen hahmottamisessa ja ennakoinnissa hankaluutena on, että niiden tulevista reiteistä ja suuruusluokista on vaikea esittää kovin tarkkoja arvioita. Historiallisten tai tämänhetkisten ilmastovaikutusten varaan perustuvat käsitykset eivät toimi kovin hyvänä pohjana ennusteille tulevaisuudesta, jossa ilmasto-olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet.

Dia 19

VAIKUTUS MUUTTOLIIKKEESEEN MAHDOTON ENNUSTAA

- Koska ilmastonmuutos on mahdollon ennustaa tarkasti, niin on myös sen vaikutus muuttoliikkeeseen.
- Kaikki aihepiiristä esitetyt luvut ovat arvioita, jotka voivat muuttua rajustikin. Ilmastosiirtolaisten määrä on myös vahvasti riippuvainen siitä, kuinka paljon maapallon keskilämpötila nousee.
- Kansainväliset arviot ilmastosiirtolaisten määrästä vaihtelevat 25 miljoonan ja miljardin välillä vuoteen 2050 mennessä.
- Maailmanpankki on selvittänyt ilmastosyistä johtuvia valtioiden sisäisiä muuttoliikkeitä aluekohtaisesti. Sen mukaan vuoteen 2050 mennessä Saharan eteläpuolisessa Afrikassa tulee olemaan noin 86 miljoonaa maan sisäistä ilmastosiirtolaista, Etelä-Aasiassa 40 miljoonaa ja Latalalaisessa Amerikassa noin 17 miljoonaa. Määrät tulevat lisäksi vuoden 2050 jälkeen nousemaan, ellei ilmastonmuutosta saada hillittyä. Maailmanpankin mukaan kaikilla kolmella alueella tulee olemaan erityisiä ilmastomuuttoliikkeen "polttopisteitä", joilta väestö joko poistuu

tai jonne sitä tulee paljon lisää. Afrikassa muuttotappion polttopisteitä ovat esimerkiksi Etiopian pohjoiset ylänköalueet kuivuuden vuoksi ja Tansanian rannikko merenpinnan nousun takia.

- Todennäköistä joka tapauksessa on, että muuttoliike tulee ilmastonmuutoksen myötä lisääntymään, erityisesti seuduilla, joissa muuttoliikkeitä on esiintynyt jo ennestään.
- Ongelmia se voi aiheuttaa erityisesti konfliktierkillä alueilla sekä tilanteissa, joissa muuttamaan joutuvat ihmiset eivät syystä tai toisesta pysty integroitumaan kohdealueille.
- Kasvavat siirtolaismäärät tulisi ottaa huomioon paitsi eri maiden politiikassa, myös esimerkiksi kehitysyhteistyössä ja laajemmin ilmastonmuutokseen sopeutumisessa.

Dia 20

OTSIKKODIA: Ilmastonmuutos ajaa ihmiset ahtaalle

Dia 21

TEHTÄVÄDIA: Oikeudet uhattuina

Tehtävän ohjeet löytyvät opetusmateriaalin harjoitukset -dokumentista.

Dia 22

TEHTÄVÄDIA: Oikeudet uhattuina

Tehtävän ohjeet löytyvät opetusmateriaalin harjoitukset -dokumentista.

Dia 23

ILMASTOPAKOLAISIA EI OLE

- Kansainvälinen pakolaislainsäädäntö perustuu vuoden 1951 Geneven pakolaissopimukseen.
- Geneven sopimuksessa on määritelty ne perusteet, joiden perusteella henkilölle voidaan myöntää pakolaisasema. Sopimuksen mukaan turvapaikan ja sen myötä pakolaisaseman voi saada henkilö, jolla "on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai joka olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne".
- Ilmastonmuutosta tai luonnonkatastrofeja ei ole sopimuksessa määritelty turvapaikan perusteeksi, joten pakolaisasemaa ei voi saada näistä syistä. Ilmastopakolaisia ei siis ole olemassa.
- Vaikka ilmaston takia pakenevat ansaitsevat suojelua, ei pakolaissopimusta tulisi kuitenkaan avata kattamaan ilmaston takia pakenevia. Tähän on kolme syytä:
 - olisi teknisesti hyvin vaikea määrittää, että kuka on paennut ilmastonmuutosta. Monet pakenevat useita syitä, eikä ilmastonmuutoksen vaikutuksia olisi helppo määrittellä.
 - pakolaissopimuksen avaaminen olisi riski. On todennäköistä, että näin sitovaa ja kattavaa sopimusta ei saataisi enää nykytilanteessa solmittua.
 - mikäli turvapaikan myöntämisen perusteita laajennettaisiin, olisi vaara, ettei vainoa pakenevia, eli pakolaisia, pystyttäisi enää riittävästi suojelemaan.

- Pakolaisaseman saaminen on kuitenkin periaatteessa mahdollista, mikäli ilmastosyy yhdistyy konfliktiin.
- Ilmastonmuutosta pakenevia varten tulisi olla olemassa muita suojelun mekanismeja, kuten toissijainen tai humanitaarinen suojelu.
- Ilmastopakolaisten sijaan puhutaan ilmastosiirtolaisista, climate migrants.
- Vuonna 2018 laaditussa uudessa YK:n siirtolaisuussopimuksessa, Global Compact for Migration, ympäristönmuutoksen vaikutukset mainitaan virallisesti. Asian tunnustamisen voi nähdä tärkeänä askeleena, vaikka kyse ei ole kansainvälis-oikeudellisesti sitovasta sopimuksesta.

Dia 24

ILMASTONMUUTOSTA PAKENEVAT OVAT POIKKEUKSELLISESSA TILANTEESSA

- Ilmastonmuutosta konkreettisesti paenneet ihmiset saattavat pahimmillaan joutua jonkinlaiseen oikeudettomaan asemaan kansainvälisessä järjestelmässä, sillä he eivät virallisen määrittelyn mukaan ole oikeutettuja turvapaikkaan, mutta heillä ei välttämättä ole mitään muutakaan keinoa hakea oikeutta oleskeluun muualla kuin kotimaassaan.
- Ilmastomuuttoliike kohdistuu yleensä lähialueille ja on usein valtioiden sisäistä.
- Tämä ei eroa pakotetusta muuttoliikkeestä. Suurin osa kodistaan lähtemään joutuneista on paennut kotimaansa sisällä, eikä ole ylittänyt minkään valtion rajaa. Maailman 70,8 miljoonasta paenneesta 41,3 miljoonaa on paennut kotimaansa sisällä.
- Jo nyt kotimaansa sisällä paenneista 61 % on paennut luonnonkatastrofeita, ja alle kolmasosa konflikteja.
- Valtion sisällä tapahtuvan muuttoliikkeen etuna on, että siirtolaiset yleensä ovat oman valtionsa lakien tarjoamasta turvasta ja oikeuksista. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti merkitse turvattua asemaa. Etenkin tilanteissa, joissa muuttuvat ilmasto-olosuhteet aiheuttavat äkillisen ja voimakkaan muuttopaineen, saattaa siirtolaisten asema kohdealueilla olla turvaton. Uusina tulokkaina heillä on myös usein heikoin pääsy palveluihin ja riittävään infrastruktuuriin.

Dia 25

VASTAANOTTAJIEN PAINE

- Suuntautui muuttoliike rajojen yli tai sisälle, aiheuttaa se painetta muuttoliikkeen kohdealueille.
- Etenkin kaupunkien nopea kasvu voi lisätä niissä infrastruktuuriin ja palveluihin kohdistuvaa painetta sekä pulaa resursseista.
- Nopeasti kasvava siirtolaisuus esimerkiksi kaupunkiin saattaa myös lisätä muuttoliikkeen vastustusta ja myös muuten kiristää ilmapäästöjä. Tämä on erityisen haitallista konfliktierkillä alueilla.
- Ilmastomuuttoliikkeen voi kuitenkin nähdä tarjoavan uudenlaisia mahdollisuuksia esimerkiksi ekologisen ja taloudellisen kaupunkien kestävyuden parantamiseen. Erilaisia ilmastonmuutoksen hillintään liittyviä hankkeita voi yhdistää sopeutumisen ja uusien elinkeinojen edistämiseen.
 - Tällaisia hankkeita voivat olla muun muassa aloitteet, joissa ympäristösyistä uudelle alueelle muuttaneiden ihmisten osallistumista kestäväan maatalouteen pyritään edistämään.
 - Tärkeää on myös tukea hiilensidontaan tähtäviä viljelymenetelmiä sekä panostaa kaupungeissa puolestaan vähäpäästöisen infrastruktuurin, kuten joukkoliikenteen ja aurinkoenergian, rakentamiseen.
- On myös muistettava, että ilmaston takia pakenevat, kuten pakolaiset ja paenneet ylipäätään, ovat myös yhteiskunnan voimavara, sillä heillä on valtava kapasiteetti.

- Kestävän kehityksen toteutuminen kuitenkin edellyttää, että muuttoliike on suunniteltua ja jollain tavalla hallinnoitua.

Dia 26

JO PAENNEET KÄRSIVÄT ILMASTONMUUTOKSESTA NYT

- Ilmastonmuutos vaikuttaa pakolaisiin ja kotimaansa sisällä paenneisiin.
- Pakolaiset ovat yleensä haavoittuvammassa asemassa ilmastonmuutoksen vaikutusten suhteen.
- Sääolosuhteet vaikuttavat rajusti esimerkiksi elinkeinoihin, terveyteen ja energiantuotantoon.
- Ilmastonmuutos vähentää ihmisten selviytymiskykyä ja mahdollisuuksia rakentaa elämänsä uudelleen.
- Ilmastonmuutos pakottaa siitä eniten kärsivillä alueilla elävät sopeutumaan. Kun sääolosuhteet vaihtelevat rajusti tai totuttu ilmastosykli muuttuu, on ihmisten yksinkertaisesti pakko sopeutua, muuttaa elintapojaan, löytää uusia elinkeinoja ja ajoittain jopa riskeerata terveytensä.
- Ilmastonmuutoksen myötä totutut säämallit ovat muuttuneet: sadekaudet tulevat väärään aikaan.
 - Vaikka vesi on viljelyn edellytys, liika sade on pilannut satoja. Toisaalta, myös kuivuus ja kuumuus tuhoaa niitä ja tappaa eläimiä.
- Esimerkiksi Ugandassa sateiden vähetessä ihmisten on käytettävä järvivettä, vaikka se aiheuttaa sairauksia.

Dia 27

OTSIKKODIA: Globaalit ongelmat vaativat globaaleja ratkaisuita

Dia 28

MUUTTOLIIKE EI OLE ONGELMA

- Muuttoliikettä on ollut aina, eikä se sinänsä ole ongelma.
- Siirtolaisuus, eli muuttoliike, kattaa kaikki muuton eri syyt, kuten työn, opiskelun tai perheen, mutta myös pakolaisuuden.
- Muuttoliikkeen haasteet liittyvätkin siihen, kun muuttoliike ei ole valinnaista, vaan pakotettua. Myöskään kaikki ilmastoon liittyvä muuttoliike ei ole pakotettua, vaan syyt ovat moninaisia.
- Kansainvälisessä keskustelussa myös ilmastosyistä johtuva muuttoliike itsessään nähdään sopeutumiskeinona, johon turvaututaan silloin kun sopeutuminen esimerkiksi elinkeinoa vaihtamalla ei ole mahdollista.
- Toisaalta ilmastoon liittyvää muuttoliikettä ei ainakaan aina voi nähdä muuttamaan joutuvien kannalta toivottavana sopeutumiskeinona. Ilmastonmuutoksen kiihtyessä on todennäköistä, että muuttoliikkeistä tulee yhä useammin pakotettuja. Samalla liikkeessä olevan väestön kasvava määrä voi hankaloittaa sopeutumista kohdealueilla, erityisesti kaupungeissa.
- Tärkeä huomio on myös se, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevat eivät välttämättä pysty turvautumaan siirtolaisuuteen, vaikka elinolosuhteet muuttuisivat kuinka huonoiksi. Kotiseudulta muuttaminen edellyttää aina jonkinlaisia resursseja, joita kaikkein köyhimmillä ja esimerkiksi luonnonkatastrofeista kärsineillä ei välttämättä ole. Pahimmillaan ilmastomuuttoliikkeen voi siis nähdä osaltaan lisäävän eriarvoisuutta.

Dia 29

MITEN ILMASTOMUUTTOLIIKETTÄ VOI HALLITA?

- Ilmastoön liittyvää muuttoliikettä on mahdollista hillitä lähtöalueilla paikallistason toimilla, joilla muun muassa tuetaan uusien elinkeinojen omaksumista.
 - Tämä tarkoittaa esimerkiksi sellaisen uuden toimeentulokeinon hankkimista, joka ei ole riippuvainen ympäristöstä.
- Toisaalta myös toteutuneesta muuttoliikkeestä voidaan pyrkiä tekemään mahdollisimman kestävää tukemalla sopeutumista ja kotoutumista.
- Keskustelussa tärkeää on myös muistaa, että uhkana ovat ensisijaisesti ilmastonmuutoksen vaikutukset, ja että ne kohdistuvat ennen kaikkea ilmastonmuutosta mahdollisesti pakeneviin ihmisiin itseensä. Vaikka ilmastomuuttoliike voi olla joissain tapauksissa perusteltua liittämällä osaksi turvallisuuspolitiikkaa, kyse ei ole mahdollisten ilmastosiirtolaisten muodostamasta uhasta varsinkaan eurooppalaisille maille. Toisinaan kansainvälisen politiikankin tasolla ilmenevä tapa esittää ilmastonmuutosta pakenevat ihmiset mustavalkoisesti uhkana tai uhrina ei yleensä edistä rakentavien ratkaisukeinojen löytämistä (esim. Hartmann 2010). Ilmastomuuttoliikkeeseen liittyvien toimien olisi ennen kaikkea pystyttävä turvaamaan ilmastonmuutosta pakenemaan joutuvien henkilöiden ihmisoikeuksien toteutuminen.
- Ilmastomuuttoliike kuitenkin eroaa muista muuttoliikkeen ja pakolaisuuden muodoista yhdellä olennaisella tavalla: päästövähennyksillä ja muulla ilmastonmuutoksen hillinnällä on mahdollista ainakin huomattavasti vähentää yhtä siirtolaisuuteen ajavaa tekijää.

Dia 30

TEHTÄVÄDIA: Sopeutumiskeinoja

Tehtävän ohjeet löytyvät opetusmateriaalin harjoitukset -dokumentista.

Dia 31

PAKOLAISTEN ON PAKKO SOPEUTUA

- Jo pakolaisiksi joutuneilla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa ilmastonmuutoksen etenemiseen, vaan heidän on pakko sopeutua sen vaikutuksiin.
- Hauraassa elämäntilanteessa ensisijaisen tärkeää on taata oma ja perheen turvallisuus ja toimeentulo.
- Esimerkkejä pakolaisten sopeutumiskeinoista:
 - puhdas energia
 - viljelijöillä kuivuudesta selviäminen esimerkiksi vesikuoppia kaivamalla: sadekaudella kuopat täyttyvät vedellä, jota voi käyttää pellon kasteluun kuivan kauden aikana
 - viljelykasvien monipuolistaminen omassa viljelytoiminnassa: tämä ylläpitää maan rikkautta, minkä lisäksi eri kasvit vaativat eri määrän vettä.
 - Nämä ovat pakolaisten omia keinoja sopeutua.

Dia 32

KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ TULEE TAVOITELLA

- Kestävän kehityksen tavoitteet nivoutuvat tiukasti yhteen. Yleensä yhden tavoitteen toteutuminen edistää myös muiden tavoitteiden saavuttamista.
- Pakolaisavun työssä erityisen tärkeänä pidetään tavoitteen 4, hyvä koulutus, edistämistä. Koulutuksella on merkittävä rooli ilmastonmuutokseen sopeutumisessa ja kestävien ratkaisujen

lisääntymisessä. Tasa-arvoinen ja laadukas koulutus edesauttaa monella tapaa muiden tavoitteiden saavuttamista, sillä sitä kautta voidaan välittää tietoa esimerkiksi ilmastonmuutoksen vaikutuksista sekä kestävästä elinkeinoista ja arjen toimintavoista.

- Tavoitteen 13, ilmastotekoja, edistäminen on myös äärimmäisen tärkeää. Ilmastonmuutoksen ja pakolaisuuden yhteen kietoutuneisiin haasteisiin voidaan vaikuttaa paikan päällä esimerkiksi pakolaisasutusalueilla, mutta toisaalta yhtä lailla meillä Suomessa, sillä haasteet ovat globaaleja. Valtioiden, yritysten, järjestöjen ja yksilöiden toiminta ympäri maailmaa vaikuttaa siihen, mihin suuntaan ilmastonmuutos ja pakolaistilanteet kehittyvät.
- Globaalien haasteiden, kuten ilmastonmuutoksen ja pakolaisuuden, ratkaiseminen vaatii, että toimijat (valtiot, yritykset, järjestöt jne.) ympäri maailmaa pyrkivät edistämään ja priorisoimaan kestävää kehitystä.
- Rauhan ja oikeudenmukaisuuden edistäminen on myös tärkeää (tavoite 16). Ilmastonmuutos kytkeytyy yhteiskuntien epävakauteen, konfliktien syntyyn ja pitkittymiseen ja sitä kautta pakolaisuuteen, vaikei ilmastonmuutos tutkitusti suoraan aiheutakaan pakolaisuutta. Monen konfliktin myötävaikuttajia ovat kuitenkin elintilan kaventuminen, luonnonolojen muutokset ja elinkeinojen häviäminen. Ilmastoteot ovat siis samalla tekoja rauhan ja oikeudenmukaisuuden puolesta.

-

Dia 33

JÄRJESTÖJEN TYÖLLÄ ON MERKITYSTÄ

- Järjestöillä on usein paras väylä päästä konkreettisesti heidän luokseen, jotka tarvitsevat apua. Järjestöt voivat esimerkiksi koulutuksen avulla tukea haastavassa tilanteessa eläviä.
- Tämän vuoksi järjestöjen tukeminen on konkreettinen tapa auttaa pakolaisia.
- Pakolaisapu vahvistaa pakolaisten valmiutta kohdata ilmastonmuutos ennen kaikkea koulutuksella.
 - Ilmastonmuutos opetuksen aiheena.
 - Korvaavien toimeentulotapojen mahdollistaminen.
- Pakolaisille opetetaan ilmastoälykkäitä viljelytapoja.
 - Tippakastelun, säkkiviljelyn, kompostoinnin ja kateviljelyn kaltaiset viljelytavat säästävät ympäristöä.
 - Tippakastelu: tippakastelu on vettä säästävä viljelytapa, jossa suuren vesimäärän sijaan kasveja kastellaan tippoittain kasvin juurelle. Rei'itetty muovipullo on yksinkertaisimpia tippakastelun keinoja.
 - Säkkiviljely: säkkiviljelyssä kasvit istutetaan maan sijasta multaa sisältäviin säkkeihin, jolloin viljelyä voidaan toteuttaa esimerkiksi kaupunkiympäristössä. Menetelmä kuormittaa myös vähemmän ympäristöä, kun maata ei tarvitse hyödyntää viljelyssä.
 - Kateviljely: kateviljelyssä viljeltävän alueen päälle levitetään esimerkiksi kuivaa ruohoa ja lehtiä katteeksi. Tämä estää ylimääräisen auringonvalon ja lämmön pääsyn kasvistoon sekä hidastaa rikkakasvien kasvua ja kosteuden haihtumisen maasta. Kate kompostoituu ja parantaa maaperän laatua. Kuivuus ja kuumuus on monille viljelykasveille tappavaa, minkä vuoksi niitä on tärkeää suojata.
 - Ekoliedet kuluttavat vähemmän polttopuuta.
 - Ekoliedet ovat savesta rakennettuja liesiä, joita käyttäessä ei kulu yhtä paljon puuta tai puusta tehtyjä brikettejä kuin normaalilla liedellä.
 - Puiden istutuksella ja viljelykasvien monipuolistamisella ylläpidetään monimuotoisuutta.
- Ruoka- ja raha-avustukset ovat monelle pakolaiselle välttämättömyys.
 - Ilman järjestöjen kautta tulevia avustuksia moni pakolainen ei pärjäisi.

- Avustukset ovat kuitenkin usein riittämättömiä. Esimerkiksi Pakolaisavun ryhmässä käynyt perhe saa avustusta kuussa 30 000 shillinkiä, mikä vastaa noin 7 euroa. Heidän kuukausivuokransa on 20 000 shillinkiä. Loput eivät riitä
 - Globaali rahoitusvaje pakolaisten tukemiseen on huomattava. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n mukaan rahoitusvaje oli vuonna 2019 4,353 miljardia, eli 50 % tarvittavasta budjetista.⁴

Dia 34

VAIKUTUKSET NÄKYVÄT GLOBAALISSA POLITIIKASSA

- Ilmastonmuutos tulee varmasti vaikuttamaan globaaliin muuttoliikkeeseen. Kuten ilmastonmuutokseen, siihen vaikuttaminen vaatii kansainvälistä yhteistyötä.
- Kuten todettu, suuntautuu ilmastomuuttoliike pääosin kotimaan sisälle, joten näkemykset Euroopasta muuttoliikkeen kohdemaana ovat usein liioiteltuja.
- Mediassa esitetyt ennusteet suurista siirtolaismääristä ovat omiaan luomaan eräänlaista uhkakuvaa esimerkiksi Euroopan maihin saapuvista ihmismassoista. Tutkimusten mukaan etenkin Euroopassa ilmastomuuttoliikettä on myös ollut taipumus käsitellä ensisijaisesti turvallisuuspolitiikan kysymyksenä eikä välttämättä niinkään esimerkiksi kehityspolitiikan piirissä.
- Ilmastonmuutoksen hillintätoimet voivat esimerkiksi horjuttaa valtioiden välisiä voimasuhteita, luoda uusia resurssi riippuvuuksia ja voimistaa eriarvoisuutta tai tyytymättömyyttä. Tämä ei tarkoita, etteikö niitä tulisi toteuttaa, mutta se asettaa erityisen tärkeään asemaan muutoksen suunnitelmallisuuden ja demokraattisen hallinnan.

Dia 35

GLOBAALEJA RATKAISUJA VAADITAAN

- Ilmastonmuutos ja pakotettu muuttoliike ylittävät valtioiden rajat – myös ratkaisujen tulee olla kansainvälisiä.
- Ratkaisut vaativat poliittisia toimia ja päätöksiä.
- Pakolaislainsäädännön avaaminen koskemaan ilmastonmuutosta pakenevia aiheuttaisi uusia ongelmia. Kuten aiemmin todettu:
 - olisi teknisesti hyvin vaikea määrittää, että kuka on paennut ilmastonmuutosta. Monet pakenevat useita syitä, eikä ilmastonmuutoksen vaikutuksia olisi helppo määritellä.
 - pakolaissopimuksen avaaminen olisi riski. On todennäköistä, että näin sitovaa ja kattavaa sopimusta ei saataisi enää nykytilanteessa solmittua.
 - mikäli turvapaikan myöntämisen perusteita laajennettaisiin, olisi vaara, ettei vainoa pakenevia, eli pakolaisia, pystyttäisi enää riittävästi suojelemaan.
- Ilmastonmuutosta pakenevia varten tulisi olla olemassa muita suojelun mekanismeja, kuten toissijainen tai humanitaarinen suojelu.
 - Suomessa saattoi saada ennen humanitaarista suojelua, mikäli turvapaikan tai toissijaisen suojelun edellytykset eivät täyttyneet, mutta henkilö ei voinut palata kotimaahansa maan huonon turvallisuustilanteen tai ympäristökatastrofin vuoksi. Suomi kuitenkin lopetti oleskelupien myöntämisen humanitaarisen suojelun perusteella vuonna 2016. Humanitaarisen suojelun palauttaminen olisi konkreettinen tapa auttaa ilmastonmuutoksen vaikutuksia pakenevia.

⁴ http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/ga2020/pdf/Chapter_Financial.pdf

Dia 36

MITÄ MINÄ VOIN TEHDÄ?

- Tässä vaiheessa on hyvä pohtia, mitä meistä jokainen voi tehdä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja pakolaisten auttamiseksi. Käytä tässä avuksi esimerkiksi ilmastokompassi-harjoitusta.

Dia 37

TEHTÄVÄDIA: Ilmastokompassi

Tehtävän ohjeet löytyvät opetusmateriaalin harjoitukset -dokumentista.

Dia 38

Kiitos!

Tämä opetusmateriaali on tuotettu osana Fingon Frame, Voice, Report -hanketta. Hanke on EU-rahoitteinen, jossa tuettiin eurooppalaisten kansalaisjärjestöjen globaalikasvatus- ja kehitysviestintäprojekteja etenkin YK:n kestävän kehityksen agendan näkökulmasta.